

SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Modelinin Üstün Yetenekli Çocuklar ve Ailelerine Etkileri

Adile Gülşah Saranlı ¹, Emine Nilgün Metin ²

Öz

Bu çalışmanın amacı, üstün yetenekli çocukların aileleri için geliştirilmiş "SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Programı"nın (Social Emotional Needs of Gifted Children) üstün yetenekli çocuğu olan aileler ve çocukları üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Uygulama çalışması, Ankara ili Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 3., 4. ve 5. sınıf üstün yetenekli çocukların aileleri ile yürütülmüştür. Araştırmada ön test-eğitim-son test kontrol gruplu araştırma deseni kullanılmıştır. On hafta süren çalışmaya 20 deney ve 20 kontrol olmak üzere toplam 40 anne-baba katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği ve Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizinde Mann Whitney U Testi ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda deney grubundaki ailelerin üstün yetenekli çocuklarının sosyal-duygusal ve ruhsal uyumuna ilişkin algılarının olumlu anlamda değişim gösterdiği, öte yandan ailelerinden aldıklarını düşündükleri sosyal destek açısından çocuklarının düşüncelerinde anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Üstün yetenekli çocuklar
Aile eğitimi
SENG Modeli
Ruhsal uyum
Sosyal destek

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 11.02.2014
Kabul Tarihi: 03.07.2014
Elektronik Yayın Tarihi: 10.11.2014

DOI: 10.15390/EB.2014.3078

Giriş

Ülkemizde son yıllarda ilgi odağı olmaya başlayan üstün yeteneklilik alanı çeşitli çevrelerce tartışılmaya ve farklı boyutları ile çalışma konusu olarak ele alınmaya başlamıştır. Ancak bu alanın en önemli parametrelerinden birisi olan ailelerin farklı gelişim gösteren bir çocuğu yetiştirme sürecinde gereksinimlerinin anlaşılıp karşılanması ve karşılaştıkları güçlüklerin çözümlenmesine yönelik çalışmalar yeterli değildir. Ailelerin çocuklarını anlama ve onları destekleme konusunda çok fazla ve çeşitli talep ve ihtiyaçları olmasına karşın (Eriş, Seyfi ve Hanoz, 2008; Kurtulmuş, 2010); üstün yetenekliler alanında ülkemizde gerçekleştirilen araştırma temelli çalışmalar arasında aileler konusu en az sayıda bilimsel çalışma yürütülmüş alanlardan biridir (Metin vd. 2007). Bu alandaki eksiklik Milli Eğitim Bakanlığı 2013-2017 Türkiye Üstün Yeteneklilerin Eğitimi ve Uygulama Strateji Planı'nda da pek çok kez dile getirilmiştir. Strateji planında "Üstün yeteneklilerle ilgili yapılandırılmış bir aile rehberliği programının olmaması" Türkiye'deki üstün yetenekliler alanına ilişkin önemli bir zayıflık olarak belirtilmiştir (MEB, 2013: 10,12). Bu eksikliğin giderilmesi için strateji planının pek çok yerinde üstün yetenekli çocuklar ve ailelerinin ihtiyaçlarının giderilmesiyle ilgili hedef ve göstergeleri hazırlanmıştır. Örneğin Hedef 2.1.2'de "aileleri, üstün yetenekli bireylerin özellikleri ve eğitimi konusunda bilgilendirerek üstün yeteneklilerin eğitiminde aktif rol almalarını sağlamanın önemi" vurgulanmıştır.

¹ TED Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Türkiye, gulsah.saranli@tedu.edu.tr

² Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Türkiye, enmetin@gmail.com

Türkiye'de üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik eğitim çalışmaları yetersizdir ve ailelere verilecek eğitimlerin gelecekte hem ailenin, hem de üstün yetenekli çocuğun mutluluğunu sağlayacak etkilerinin olacağı ortadadır (Akarsu, 2001; Ataman, 2004; Davaslıgil, 2004; Metin vd, 2007; Kurtulmuş, 2010). Eriş, Seyfi ve Hanoz'un (2008) 23 aileden gelen 31 Türk üstün yetenekli çocuğun anne ve babasıyla gerçekleştirdiği çalışmada ailelerin okul seçimi ve çocuklarının geleceği, varolan potansiyelin nasıl değerlendirileceği, çocuklarının öğretmenleri ve toplumla olan ilişkilerdeki sıkıntılar, eğitim materyali eksikliği, kurumların sağlıksız işleyişi vb. pek çok ihtiyaç belirttikleri görülmüştür. Aslında bu sorun sadece Türkiye'de değil yurtdışında da henüz tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir. Genellikle belirli bir engeli olan çocukların aileleri toplum tarafından destek ve anlayışla karşılanırken üstün yetenekli çocukların aileleri kendilerini yalnız bırakılmış hissederler (Applebaum, 1998; Porter, 2005). Bu tarz zorluklarla karşılaşan üstün yetenekli çocukların ailelerinin eğitim almaya ihtiyaçları vardır. Bilinen aile eğitimi ve danışmanlığı programlarının aile içi iletişimlerini geliştirmede, bilgi aktarımında ve aileye destek sağlanmasında faydalı olduğu kanıtlanmıştır. Buna karşın tüm bu bilinen aile eğitimlerinin odağında normal veya gelişim geriliği gösteren çocuklar ve aileleri yer almaktadır. Bu programlar üstün yetenekli çocuk ve ailelerinin yaşadığı özel durumları kapsamamakta (Applebaum, 1998) bu sebeple üstün yetenekli çocukların aileleri varolan aile eğitim programlarının ihtiyaçlarını karşılamadığını belirtmektedirler (Morawska ve Sanders, 2009). Çocuklarını yetiştirme sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaşan üstün yetenekli çocukların ailelerinin profesyonel destekle birlikte kendilerini anlayacak benzer ailelerden oluşan eğitim ve rehberlik gruplarına ihtiyaçları vardır. Bu tarz grupların ayrıca ailelerin ebeveynlik roller ile ilgili güvenlerini artırma, çocuklarıyla yaşadıklarının başka üstün yetenekli çocuk sahibi ailelerde de yaşandığını, ortak sorunlar ve bunlar için ortak çözümler olduğunu fark ettirme potansiyelleri bulunmaktadır. Onlar için oluşturulmuş farklı aile eğitimlerine devam etmek üstün yetenekli çocukların anne babalarının ebeveynlik görevlerini yerine getirmeye çalışırken yaşadıkları pek çok güçlüğü aşmalarını ve kendilerini bu anlamda yeterli hissetmelerini sağlayacaktır (DeVries ve Webb, 2007; Fornia ve Frame, 2001; Moon, Kelly ve Feldhusen, 1997; Porter, 2005; Silverman, 1993).

Hem yurt içi hem yurt dışındaki uygulamaya dönük alan yazına bakıldığında üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik hazırlanmış çok az sayıda aile eğitimi programı karşımıza çıkmaktadır. Yurt dışındaki programlar arasında üstün yetenekli çocukların eğitim ihtiyaçlarını konu edinmiş olanlar (Hertzog ve Bennett, 2004), halen oluşturulma aşamasında olan modeller (Morawska ve Sanders, 2009) çok kısa süreli ve eğitimin etkisinin değerlendirilmediği çalışmalar (Applebaum, 1998; Conroy, 1987) veya pek çok sayıda ebeveynlik stratejisinin öğretildiği fakat son değerlendirmenin yapılmadığı uygulamalar (Shaughnessy ve Neely, 1987) olduğu görülmektedir. Üstün yetenekli çocukların ailelerine üstün yeteneklilikle ilgili temel bilgileri vermeyi amaçlayan eğitim programları bulunmakla birlikte (Conroy, 1987; Davis-Simons, 1995) daha çok genel amaçlar için oluşturulmuş aile eğitimi programlarını üstün yetenekli çocukların ailelerine uyarlama çalışmaları da bulunmaktadır. Fakat bunlar henüz amaçladıkları başarıya ulaşabilmiş değildir (Morawska ve Sanders, 2009).

Türkiye açısından bakıldığında üstün yetenekliler ve ailelerinin ihtiyaç duydukları eğitim ve rehberlik konusunun oldukça yeni bir araştırma alanı olduğu görülmektedir. Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik tutarlı ve sistemli bir şekilde oluşturularak faydası kanıtlanmış bir aile eğitimi/rehberliği yöntemi ülkemizde henüz uygulanmamaktadır. Bu alanda gördüğümüz örnekler genellikle üstün yetenekli çocuklar ve aileleri için kurulmuş derneklerde, bazı özel okullarda ve ilgili üniversitelerin üstün yetenekliler programlarının düzenlendiği kurumlarda verilen, sürekliliği olmayan, belli konulara odaklanmış tek veya bir kaç oturumluk eğitimler/konferanslar şeklindedir. Bunlar dışında Bilim ve Sanat Merkezlerindeki rehberlik servislerinde görev yapan rehber öğretmenlerin kendi çabalarıyla oluşturdukları aile eğitimi çalışmaları da bulunmaktadır. Bu alandaki ilk bilimsel örnek olan Kurtulmuş'un (2010) gerçekleştirdiği çalışmada üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere yüz yüze görüşme ve web sayfası aracılığıyla bilgi verme şeklinde gerçekleştirilen aile eğitimi çalışmasının deney grubundaki ebeveynlerin ve çocuklarının aile ilişkilerini algılamalarında ve çocukların mükemmeliyetçilik özellikleri üzerinde olumlu etkileri olduğu bulunmuştur.

Bilinenlerden farklı gereksinimleri olan üstün yetenekli çocuğa sahip anne babalar için zaman geçirilmeden ihtiyaçlarına yönelik olarak farklılaştırılmış eğitim ve rehberlik programları hazırlanıp uygulanması günümüzde bir zorunluluk halini almış bulunmaktadır. Bu amaç ve ihtiyaçtan yola çıkarak bu çalışmada Türk üstün yetenekli çocuklarının ailelerinin bilgi ve destek alma ihtiyaçları, yurtdışında uzun yıllardır kullanılan ve özellikle üstün yeteneklilerin aileleri için geliştirilmiş olan “SENG Aile Eğitimi Modeli” yoluyla giderilmeye çalışılacaktır.

SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Modeli

Bu program üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik oluşturulmuştur ve başta ABD olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde 25 yıldır uygulanmaktadır. Programın temel amacı anne babaların çocuklarının ilk ve en önemli öğretmenleri olduğu fikrinden yola çıkılarak üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal ihtiyaçlarını anlama ve bunları aile eğitimi programı sayesinde giderebilmektir. SENNG Modeli Aile Eğitimi grupları üstün yetenekli çocukların yaşayabilecekleri sosyal-duygusal sorunları ortaya çıkmadan önce önleyebilmeyi ve ailelerinin bu çocukları yetiştirirken ihtiyaç duydukları bu gruba özgü bilgileri sağlayarak endişelerini azaltmayı amaçlayan gruplardır (DeVries ve Webb, 2007). Programın içeriği işleyişiyle ilgili daha detaylı bilgiler “Yöntem” bölümünde ayrıca açıklanmıştır.

Bu bilgilerden yola çıkılarak bu araştırmada üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik olarak geliştirilmiş “SENG Aile Eğitimi Modeli”nin ailelerin çocuklarının ruhsal uyumu ile ilgili düşüncelerine ve çocuğun ailesinden algıladığı sosyal destek düzeyine olan etkilerini araştırmak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın temel amacı doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi “Üstün yetenekli çocukların aileleri için geliştirilmiş aile eğitimi programı ailelerin çocuklarının ruhsal uyumu ile ilgili düşünceleri ve çocuğun ailesinden aldığı düşündüğü sosyal destek düzeyi üzerinde etkili midir? şeklinde ifade edilebilir. Bu çalışmanın sonucunda aile eğitimi programına katılan anne babaların üstün yetenekli çocuklarının ruhsal uyumuna ilişkin olumlu düşüncelerinin artması ve çocukların da ailelerinden aldıkları sosyal desteğe ilişkin düşüncelerinin olumlu yönde gelişmesi beklenmektedir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Bilim ve Sanat Merkezlerine (Bilsem) devam eden, üstün yetenekli tanısı almış ilköğretim 3. 4. ve 5. sınıf öğrencileri ve ailelerinden oluşmaktadır. Üstün yetenekli çocukların ailelerine uygulanmak üzere geliştirilen Aile Eğitimi Programı'nın etkilerini test etmek için seçilen örneklem grubu “amaçsal örnekleme yöntemi” kullanılarak belirlenmiştir. Amaçsal örnekleme, randomize olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır ve bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanımaktadır (Balci, 2007; Büyüköztürk ve diğ., 2008). Araştırmanın örneklem grubu Ankara ilindeki Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nden oluşturulmuştur. Örneklem bu Bilsem 'den seçilme sebebi öğrenci sayısının Ankara ilindeki diğer Bilim ve Sanat Merkezi'ne oranla deney ve kontrol grubunu oluşturmak için gereken aile sayısını daha kolay sağlamış olmasıdır. Deney grubunda 15 anne (% 75), 5 baba (% 25); kontrol grubunda da yine 15 (%75) anne ve 5 baba (%25) yer almıştır. Deney grubundaki ebeveynlerin %12,5'i lise, % 57,5'i üniversite, %20 si yüksek lisans, ve %10'u doktora ve yüksek lisans mezunudur. Kontrol grubundaki ebeveynlerin %20'si lise, % 62,5'i üniversite, %10'u yüksek lisans, ve %5'i doktora ve yüksek lisans mezunudur. Hem deney hem de kontrol grubundaki çocukların 12'si erkek (% 60), 8'i (% 40) kızdır. Çocukların yaşları 8-11, sınıf düzeyleri ise 3. Sınıf ile 5. Sınıf arasında değişmektedir.

Deney ve kontrol gruplarının oluşturulması

Çalışmaların gerçekleştirileceği deney ve kontrol grubunun oluşturulmasında öncelikle uygulanacak aile eğitimi gruplarının içeriği, eğitim tarihleri, eğitim yeri, katılım koşulları gibi bilgilerin yer aldığı afişler, el broşürleri ve e-postalar aracılığıyla aileler bilgilendirilmişlerdir. Bu duyuru ve bilgilendirmeler sonucunda çalışmaya katılmaya gönüllü olan ailelerin listesi oluşturulmuştur. Bu listedeki aileler deney ve kontrol grubuna 24'er aile olmak üzere eğitim düzeyleri ve Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden çocuklarının sınıf düzeyi dikkate alınarak birebir eşleme

yöntemiyle atanmışlardır. Deney ve kontrol grupları oluşturulurken her iki grupta bulunan ailelerin de eğitim düzeylerinin birbirine denk olması ve ayrıca çocuklarının da sınıf düzeylerinin denk olmasına dikkate edilmiştir. Grup sayıları deneysel işlem süresince oluşabilecek denek kayıplarının önüne geçebilmek amacıyla başlangıçta her grup 24 ebeveyn den oluşacak şekilde yüksek tutulmuştur.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma ön- test, eğitim, son-test, deney ve kontrol gruplu yarı deneysel desende yapılandırılmış bir çalışmadır. Araştırmanın yarı deneysel desende gerçekleştirilmesinin sebebi deneysel işleme katılan ebeveynlerin gönüllü olmaları ve çalışmadaki gruplara seçkisiz olarak atanmamış olmalarıdır. Bu çalışmada Ankara Yasemin Karakaya Bilim Sanat Merkezi'ne devam eden 3. 4. ve 5. sınıf çocukların ailelerinden, çalışmaya katılmaya gönüllü olanlar seçilerek aile eğitim düzeyi ve çocuklarının sınıf düzeyine göre birebir eşleme yoluyla deney ve kontrol grubuna dâhil edilmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği (HRUÖ): Gökler ve Öktem (1985) tarafından geliştirilen bu ölçek, çocukların ruh sağlığını sorgulayan ve 32 maddeden oluşan bir ölçektir. Her madde için "Yok", "Biraz" ve "Çok" seçenekleri bulunmaktadır. Puanlama, bu seçeneklerin karşılıkları olan 0, 1, 2 puanları toplanarak yapılmaktadır. İlk 24 maddeden 13 ve üzerinde puan alınması ruhsal uyum sorunu varlığını göstermektedir. İlk 12 soru "Nevrotik Sorunlar"ı, diğer 12 soru "Davranış Sorunları"nu sorgulamaktadır. Ayrıca "Diğer Sorunlar" faktörü altında da 7 madde bulunmaktadır. Tek rakamlı maddeler nevroitik problemleri, çift rakamlı maddeler davranış sorunlarını göstermektedir. Toplam ölçek üzerinden 25. Maddeye kadar olan puanlar toplanmaktadır. Onüç ve yukarısında puan alınması durumunda "ruhsal bir sorun varlığından söz edilebilir" denilmektedir. Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin geneline ait Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $r=0,86$ 'dır. Yapılan analizde Guttman Split-half güvenilirlik katsayısı 0.85, Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı 0.87., birinci yarı alpha değeri 0.78, ikinci yarı alpha değeri 0.69, iki yarı arasındaki korelasyon 0.77 olarak bulunmuştur. Total madde korelasyonları 0.20'nin üzerindedir ve yeterli düzeyde yüksek bulunmuştur. Tek ve çift numaralı maddelerinden oluşan iki yarısı birbirleriyle tutarlıdır ve ayrı ayrı güvenilirlikleri yüksek bulunmuştur. Ölçeğin geneline ait güvenilirlik katsayısı da yeterli düzeyde yüksek bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık kat sayılarının oldukça yüksek olması, güvenle kullanabileceği yönünde fikir vermektedir (Sunal, 2002).

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği (ÇSDÖ): Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği, çocukların aileleri, arkadaşları (yakın arkadaşlar ve sınıf arkadaşları) ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal desteğe ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir ve özgün adı "Social Support Appraisals Scale for Children"dır. Ölçek 41 maddeden oluşmaktadır ve ölçekten alınabilecek en yüksek puan 205'dir. Ölçeğin, Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı .93'tür. (Gökler, 2007; 2008). Ölçeğin Türkçe formunun dokuz yaş ve üzerindeki çocuk ve ergenler için uyarılma çalışması Gökler (2007) tarafından yapılmıştır. Türkçe formun yapı geçerliği için varimax eksen döndürme yöntemiyle temel bileşenler analizi yapılmıştır. Sonuçta ölçeğin maddeleri, toplam varyansın % 40,22'sini açıklayan üç faktör altında toplanmıştır. Elde edilen faktör yapısı, ölçeğin orjinal sonuçlarıyla tutarlıdır ve maddeler özgün ölçekte olduğu gibi ölçmeyi amaçladığı faktörler altında yer almaktadır. Alt ölçekler sırasıyla 'Arkadaşlardan Alınan Destek', 'Aileden Alınan Destek' ve 'Öğretmenden Alınan Destek' olarak isimlendirilmiştir. Ölçeğin ölçüt geçerlik düzeyini belirlemek amacıyla ölçekten elde edilen toplam puanlar ile Çocuklar için Depresyon Ölçeği'nden elde edilen toplam puanlar arasındaki ilişkiye bakılmıştır. İki ölçekten elde edilen puanlar arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = -.62$; $p < 0.01$). Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bilgi, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, test-tekrar test tekniği, iki yarım güvenilirliği ve madde-test korelasyonu ile elde edilmiştir. Tüm ölçek için elde edilen Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı .93 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin bütünlüğünü bozmamak için ölçeğin her üç alt boyutunun da uygulanması ve bu boyutlara ilişkin sonuçların Bulgular bölümünde sunulmasına karşın Tartışma bölümünde bu çalışmanın asıl odaklandığı konu olan aile alt boyutuna ilişkin yorumlar yapılmıştır.

SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Programının İçeriği

Bu araştırmada yurtdışında uzun yıllardır tutarlılıkla uygulanıyor olması, programı geliştiren uzmanların üstün yetenekliler alanında hem bilimsel hem de uygulama uzmanlıklarına sahip olması ve programla ilgili yurtdışında gerçekleştirilen akademik çalışmalarda yararlı sonuçlarının görülmesi gibi nedenlerle SENGE Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Modeli'nin uyarlanarak alana kazandırılması düşünülmüştür. Bu araştırmanın ilk yazarı yurtdışında SENGE Eğitimi sertifika programına katılarak eğitim uygulama hakkı elde etmiş, sonrasında ilgili materyallerin ve programın Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Çeviri sonrası program Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık, Üstün Yeteneklilerin Eğitimi ve Çocuk Gelişimi alanlarındaki dört uzmanın görüşüne sunulmuş; uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak programa son şekli verilmiştir. Programda üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal ve diğer gelişimsel alanlarda yaşama ihtimalleri olan durumlar 10 konu başlığı altında 10 hafta boyunca ele alınmıştır. Her oturum 1,5 saat sürmüştür. Eğitimdeki belli başlı konu başlıkları arasında; "Üstün Yetenekli Çocukların Özellikleri, Üstün Yetenekli Çocuk ve Ailesi Arasındaki İletişimde Anahtar Konular, Üstün Yetenekli Çocukta Motivasyon ve Akademik Başarısızlık, Üstün Yetenekli Çocukta Disiplini Sağlamak ve Kendini Düzenlemeyi Öğretmek, Üstün Yetenekli Çocukta Duyarlılıklar, Mükemmeliyetçilik ve Stres, Üstün Yetenekli Çocukta İdealize Etme, Mutsuzluk ve Depresyon, Üstün Yetenekli Çocukta Arkadaşlar, Akranlar ve Sosyal Çevre, Kardeşi Olan ve Tek Yetişen Üstün Yetenekli Çocuklar, Üstün Yetenekli Çocukta Değerler, Gelenekler ve Benzersizlik, Üstün Yetenekli Çocuklarda Başarılı Ebeveynliğin Zorlukları" vardır.

SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Programının Uygulama Süreci

Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Programı'nın uygulama sürecinde oturumlar çalışan ailelerin rahat katılabilmesi için Pazar günleri gerçekleştirilecek şekilde planlanmıştır. Hafta sonlarında Bilim ve Sanat Merkezlerinin kapalı olması nedeniyle tüm katılımcıların rahatlıkla ulaşabileceği merkezi lokasyonda başka bir mekân belirlenmiştir. Katılımcı aileler ve eğitmenin U şeklinde oturarak birbirlerini rahatça görebilecekleri ve aktif etkileşimin sağlanabileceği bir eğitim ortamı yaratılmıştır. On haftalık programın içeriği SENGE Model tarafından önerilen orijinal konulara ve konu sıralanışına uygun şekilde devam ettirilmiştir. İlk oturumda programın amacı, süresi, uygulanacak kurallar gibi açıklamalar yapılarak bu açıklamaları içeren "Grup Kuralları Sözleşmesi" tüm katılımcılara imzalatılmıştır. Bunun dışında tüm üyelerin yazılı rızası ile oturumlar video kaydına alınmıştır.

Grup rehberi (birinci araştırmacı) her oturumda anne babalardan o haftanın konusu hakkındaki bilgilerini, evde veya sosyal ortamlarda yaşanan durumları, ortak deneyimlerini ve endişelerini paylaşmalarını istemiştir. Gruba rehberlik eden kişi ve diğer anne babalar yorumları, tavsiyeleri ve rehberlikleriyle sürece katılmışlardır. Grup rehberi her oturumun sonunda tek tek her anne babaya bu oturumda tartışılan konuyla ilgili faydalı gördükleri ve kendi yaşamlarında uygulayabilecekleri fikirler ve önerileri paylaşmalarını istemiştir. Her oturumun sonunda o hafta konuşulan konuyla ilgili ailelerin çocuklarıyla evde, okulda veya sosyal ortamlarda uygulama yapmalarını teşvik eden bir ev ödevi verilmiştir. Daha sonraki oturumlarda bir önceki haftanın tamamlanmış ev ödevini ve sonuçlarını paylaşmak isteyen aileler dinlenerek oturuma başlanmıştır.

Aile eğitimi çalışmaları sonlandırılırken çeşitli nedenlerle (sağlık nedenleri, ailevi nedenler, şehir dışı görev çıkması vb.) gruptan ayrılmak zorunda kalan aileler olmuştur. Gruplar arası eşitliği bozmamak için en son değerlendirmeye programlara sorunsuz devam eden ve kriterler açısından birbiriyle eş görünen 20'şer ebeveyn dâhil edilmiş, aynı şekilde kontrol grubu da 20 kişiye indirilmiştir. İstatistiksel analizlere sadece tüm oturumların en az %70'ine katılmış olan ebeveynler dâhil edilmiştir. Toplam 10 oturumdan oluşan aile eğitimi programında da yedi ve daha az sayıda oturuma katılan ebeveynlerin programların gerçek etkilerini yaşayıp bunu ifade edemeyecekleri düşünüldüğünden bu yol tercih edilmiştir. Bu sınırın altında kalan ebeveynlerin oturumlara devamına izin verilmiş fakat doldurdukları ölçekler istatistiksel analizlere dâhil edilmemiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada deney ve kontrol gruplarının ön test puanları her iki ölçek için de normal dağılım göstermediğinden verileri analiz etmek amacıyla parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Öncelikle deney ve kontrol grubundaki ailelerin eğitim başlamadan önce birbirlerine denk gruplar olup olmadıklarını anlayabilmek amacıyla Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nden (HRUÖ) ve Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nden (ÇSDÖ) elde ettikleri öntest puanları analiz edilmiştir. Bu analiz için parametrik olmayan bir test olan Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Mann Whitney U testi iki ilişkisiz örneklemeden elde edilen puanların birbirlerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test etmektedir (Büyüköztürk, 2009). Daha sonra deney ve kontrol gruplarının son test puanları arasında fark olup olmadığını anlayabilmek amacıyla her iki ölçeğe ilişkin deney ve kontrol gruplarının son test puanları üzerinde Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Son olarak deney grubuna ait öntest-sontest sonuçları arasındaki farkın anlamlılığını belirleyebilmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ilişkili iki ölçüm setine ait puanlar arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla kullanılır. Bu test ilişkili iki ölçüm setine ait fark puanlarının yönünün yanı sıra miktarlarını da dikkate almaktadır (Büyüköztürk, 2009). Sadece "Aile" alt testinin sonuçları bu araştırmanın kapsamına girmekte olsa bile ölçekle ilgili bütünlüğü bozmamak adına "Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği"nin tüm alt testlerine ilişkin sonuçlar Bulgular bölümünde paylaşılmıştır.

Bulgular

Üstün yetenekli çocukların aileleri için geliştirilmiş olan SENG aile eğitimi modelinin üstün yetenekli çocuklar ve ailelerine etkilerini araştırmak üzere gerçekleştirilen çalışmada elde edilen bulgular Tablo1-4 arasında sunulmuştur.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubundaki Ailelerin "Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği" ve "Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği" ne Ait Ön test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Sonuçları

Ölçek	Alt Test	Grup	n	\bar{X}	SS	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
HRUÖ Öntest	Nevrotik Sorunlar	Deney	20	3.8	3.2	18.6	372	162	.301
		Kontrol	20	4.6	3.3	22.4	448		
	Davranış Sorunları	Deney	20	5.0	3.0	19.95	399	189	.765
		Kontrol	20	5.2	3.4	21.05	421		
	Toplam Puan	Deney	20	8.7	4.6	19.38	387.5	177.5	.542
		Kontrol	20	9.7	5.7	21.62	432.5		
ÇSDÖ Öntest	Arkadaş	Deney	20	33.3	11.2	21.7	434.5	175.5	.507
		Kontrol	20	32.7	12.8	19.3	385.5		
	Aile	Deney	20	15.1	3.1	19.7	394	184	.662
		Kontrol	20	16.3	5.6	21.3	426		
	Öğretmen	Deney	20	15.3	3.7	21.3	426.5	183.5	.654
		Kontrol	20	17.1	8.4	19.7	393.5		

Tablo 1'de deney ve kontrol grubunun "Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği" Nevrotik Sorunlar alt testinden (U:162, p>.05), Davranış Sorunları alt testinden (U:189, p>.05) ve Toplam Puan kategorisinden (U: 177.5, p>.05) aldıkları ön-test puanlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde deney ve kontrol grupları arasında aile eğitimi uygulaması öncesinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Aynı şekilde deney ve kontrol grubundaki ailelerin çocuklarının "Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği"nin Arkadaş alt testinden (U:175.5, p>.05), Aile alt testinden (U:184, p>.05) ve Öğretmen alt testinden (U:183.5, p>.05) aldıkları ön-test puanlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları da deney ve kontrol grupları arasında uygulama öncesinde anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir. Bu bulgular deney ve kontrol gruplarındaki üstün yetenekli çocuğu olan ailelerin "Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği"nin tüm alt testleri açısından ve ayrıca bu ailelerin

çocuklarının da “Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği”nin alt testleri açısından eğitim başlamadan önce birbirine denk gruplar olduklarının göstergesidir.

Tablo 2. Deney ve Kontrol grubundaki Ailelerin Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeğinin (HRUÖ) Alt Testlerinden Aldıkları Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Alt Test	Grup	n	\bar{X}	SS	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
HRUÖ	Nevrotik Sorunlar	Deney	20	2.0	1.6	16.4	328	118	0.024*
		Kontrol	20	4.3	3.5	24.6	492		
	Davranış Sorunları	Deney	20	3.5	1.5	15.65	313	103	0.008*
		Kontrol	20	5.8	2.7	25.35	507		
	Toplam Puan	Deney	20	5.5	2.2	15.12	302.5	92.5	0.004*
		Kontrol	20	10.1	5.3	25.87	517.5		

*p<.05

Tablo 2’deki deney grubunun “Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği” Nevrotik alt testinden (U:118, p<.05), Davranış alt testinden (U:103, p<.05) ve Toplam Puan kategorisinden (U:92.5, p<.05) aldıkları son-test puanlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarının son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Deney ve Kontrol grubundaki Ailelerin Çocuklarının “Çocuklar için Sosyal Destek Ölçeği” (ÇSDÖ) Alt Testlerinden Aldıkları Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Alt Test	Grup	n	\bar{X}	SS	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
ÇSDÖ	Arkadaş	Deney	20	33.2	11.5	21.0	419.5	190.5	0.797
		Kontrol	20	34.0	14.9	20.0	400.5		
	Aile	Deney	20	14.9	3.1	20.8	416.5	193.5	0.858
		Kontrol	20	15.0	3.7	20.2	403.5		
	Öğretmen	Deney	20	14.9	4.8	20.7	413	197	0.935
		Kontrol	20	16.5	8.3	20.4	407		

Tablo 3’deki deney ve kontrol grubundaki ailelerin çocuklarının “Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği”nin Arkadaş alt testinden (U:190.5, p>.05), Aile alt testinden (U:193.5, p>.05) ve Öğretmen alt testinden (U:197, p>.05) aldıkları son-test puanlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları deney ve kontrol grupları arasında son test puanları açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir.

Öntest ve sontest puanları arasında fark olduğu daha önce tespit edilmiş ve Tablo 2 de belirtilmiş olan Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği puanlarının ortaya koyduğu bu farkın anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için son olarak bu ölçeğin deney grubuna ait öntest-sontest puanlarına Wilcoxon İşaretli Sıralar testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4 de sunulmuştur.

Tablo 4. Deney Grubundaki Ailelerin Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği Öntest–Sontest Puanları İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

HRUÖ Alt Testler	Ölçüm	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Nevrotik Sorunlar	Negatif sıra	12	9.416	113	-2.343*	0.019*
	Pozitif sıra	4	5.75	23		
	Eşit	4				
Davranış Sorunları	Negatif sıra	13	9.269	120.5	-2.105*	0.035*
	Pozitif sıra	4	8.125	32,5		
	Eşit	3				
Toplam Puan	Negatif sıra	16	11.062	177	-2.695*	0.007*
	Pozitif sıra	4	8.25	33		
	Eşit	0				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Analiz sonuçları deney grubundaki ailelere ait Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeğinin Nevrotik Sorunlar Alt Testinden ($z=-2.343$, $p<.05$), Davranış Sorunları Alt testinden($z=-2.105$, $p<.05$), ve Toplam puandan ($z=-2.695$, $p<.05$), elde ettikleri öntest-sontest puanları arasında olumlu yönde anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Tüm alt testlerdeki fark puanlarının sıra ortalaması ve sıra toplamı dikkate alındığında, burada sontest lehine bir fark olduğu görülmektedir. Kontrol grubu açısından baktığımızda hem Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği hem de Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği açısından kontrol grubunun ön ve sontestleri ve alt boyutları arasında anlamlı bir fark oluşmadığı görülmüştür.

Bu sonuçlara göre bu çalışmada uygulanan üstün yetenekliler aile eğitimi programının deney grubundaki ailelerin üstün yetenekli çocuklarının ruhsal uyumuna ilişkin görüşleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte uygulanan programın ailelerinden aldıklarını düşündükleri sosyal destek açısından çocuklarının düşüncelerinde anlamlı düzeyde bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Ortaya çıkan bu sonuçlarla ilgili ayrıntılı tartışma “Tartışma” bölümünde gerçekleştirilmiştir.

Tartışma

Bu araştırmada üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik olarak geliştirilmiş “SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Programı”nın üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumuna ve çocuğun algıladığı sosyal destek düzeyine olan etkilerini araştırmak amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda aile eğitimi programına katılan deney grubundaki anne babaların üstün yetenekli çocuklarının ruhsal uyumuna ilişkin olumlu düşüncelerinin arttığı, bununla birlikte aynı gruptaki ailelerin çocuklarının ailelerinden aldıklarını düşündükleri sosyal desteğe ilişkin düşüncelerinde bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Üstün yeteneklilerin ailelerinin eğitimi ile ilgili araştırmaların sayısının çok kısıtlı olmasına karşın yine de mevcut araştırmada ortaya çıkan bulguların üstün yeteneklilerin ailelerine verilen eğitimlerin yol açtığı pek çok olumlu sonucu yansıtan alan yazın ve araştırmalar ile benzer sonuçlar ortaya çıkardığı ve alan yazın ile uyumlu olduğu görülmektedir (Conroy, 1987; DeVries ve Webb, 2007; Forna ve Frame, 2001; Moon, Kelly ve Feldhusen, 1997; Kurtulmuş, 2010). Alan yazındaki özellikle bazı araştırmaların mevcut araştırmamız ile paylaştığı sonuçlar açısından uyum gösterdiği görülmektedir. Örneğin, üstün yetenekli olma potansiyeli taşıyan ve düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen zenci ve latin kökenli çocukların ailelerine verilen bir eğitimde ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarının eğitime bağlı olarak değişim gösterip göstermediği incelenmiş ve eğitim sonunda ailelerin çocuklarına daha fazla keşfetmeye yönelik sorular yönelttiği ve çocuklarının bilişsel gelişimine daha çok önem vermeye başladıkları görülmüştür (Davis-Simons, 1995). Üstün yetenekli çocuklarla ilgili ailelerinin üstün yetenekliler konusu hakkındaki bilgilerini ve bu konudaki kendilerine olan güvenlerini artırmak, çocuklarına karşı olan tutumlarını geliştirmek ve üstün yetenekli çocuklarını eğitime görevlerinin bilincine varmalarını sağlamak amacıyla verilen eğitim sonunda da ailelerdeki üstün yeteneklilikle ilgili

bilgi ve kendine güven artışı anlamlı fark yaratacak derecede kendini göstermiştir (Conroy, 1987). Sonuçları paylaşılan bu iki araştırmada da aile eğitiminin bilgi ve farkındalık noktasında üstün yeteneklilerin aileleri için olumlu sonuçlarının olduğu görülebilmektedir. Bunlara ek olarak özellikle Seng Aile Eğitimi Modelinin etkilerini araştıran çeşitli çalışmaların da sonuçlarında gördüğümüz eğitim sonunda araştırmaların amacına uygun olarak ortaya çıkan olumlu gelişmeler mevcut araştırmada da görülmüştür (Adler, 2006; Raymond ve diğ., 2010). Adler (2006) SENG Modeli Aile Rehberliği gruplarına katılan ailelerin, üstün yetenekli çocuklar hakkındaki bilgi seviyeleri, aile içi iletişim ve ebeveynlik becerilerindeki değişimi incelediği çalışmasının sonunda her üç araştırma sorusuyla ilgili hem nitel hem de nicel verilerin desteklediği olumlu sonuçlar elde etmiştir. Örneğin SENG Modeline katılan ailelerin çocuklarındaki üstün yetenekli çocuklara özgü olan bilişsel ve sosyal-duygusal özellikleri çok kolay ayırt edebildikleri ve program sonunda bu konulardaki bilgi düzeylerinin arttığı, çocukları hakkındaki baskıcı ve sürekli başarılı olmaya zorlayıcı davranışların kontrol grubuna göre azaldığı tespit edilmiştir. Seng Modelinin etkilerini araştıran Raymond ve diğ. (2010)' nin çalışmasında da SENG grubuna katılım sonrasında ailelerin özellikle üstün yetenekli çocuklarındaki uyumsuz gelişim ve mükemmeliyetçilik konusundaki bakış açılarının değiştiği gözlemlenmiştir.

Hem üstün yeteneklilerin ailelerine verilen ve bilimsel olarak yürütülmüş olan az sayıdaki eğitimlerde (Conroy, 1987; Davis-Simons, 1995) hem de spesifik olarak Seng Modelinin etkilerini inceleyen alan yazındaki her iki bilimsel araştırmada da (Adler, 2006; Raymond ve diğ., 2010) artan bilgi düzeyi sayesinde ailelerin davranışlarında ve çocuklarına bakış açılarında değişimler meydana geldiği görülmüştür. Alan yazındaki bu bulgular ile mevcut araştırmamızdaki ailelerin eğitim sonunda bilgi ve farkındalıklarındaki artış sayesinde çocuklarındaki ruhsal uyumsuzluk olarak düşündükleri özelliklerin bu gruba haz özellikler olabileceğini algılamaları ve bu sayede ruhsal uyum puanlarında eğitim sonrasında anlamlı fark ortaya çıkmış olması durumu benzer bir süreç sergilemektedir. Önceki bulguların da desteğiyle ailelerin eğitim alma sayesinde bilgi ve farkındalıkları arttığında üstün yetenekli çocuklarına bakış açılarının olumlu anlamda değişim gösterdiği söylenebilir.

Ortaya çıkan bu sonuçları daha ayrıntılı şekilde yorumlamak istediğimizde eğitimin etkilerinin ölçülmesi için kullanılan ölçme araçlarının yapısal özelliklerini göz önünde bulundurmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada eğitimin etkisinin ölçülmesi için kullanılmış olan Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği, aileler tarafından doldurulan ve çocuklarında var olduğunu düşündükleri ruhsal uyumla ilgili sorunları belirttikleri bir ölçme aracıdır. Dolayısıyla bu ölçme aracı aslında büyük ölçüde ailelerin çocuklarının ruhsal uyumlarıyla ilgili kişisel algılarını yansıtmaktadır. Bu noktada araştırma bulgularını tartışırken dikkat edilmesi gereken önemli nokta, üstün yetenekli çocukların ailelerinin, çocuklarında gördükleri üstün yetenekliliğe özgü bazı tipik davranışları sorunlu veya uyumsuz davranış olarak algılayabilme ve bu durumu ruhsal uyumsuzluk olarak belirtebilme potansiyelleridir. Tartışmanın bu noktasında, üstün yetenekli çocukların doğaları gereği sergileyebildikleri bazı ortak özelliklere ve bu özelliklerin aileleri tarafından algılanışlarına değinmek faydalı olacaktır. Üstün yetenekli çocukların erken yaşlardan başlayarak düşünme ve davranış biçimlerinin tipik olarak tabir edilenden farklı olması sebebiyle anne ve babalar tarafından genellikle "inatçı", "tartışmacı", "patronluk taslayan", "kendi dünyasında yaşayan", "yargılayıcı", "mükemmeliyetçi", "kendini eleştiren" "başa çıkması zor", "güçlü istekleri olan" veya "zorlayıcı" şeklinde algılandıkları görülmüş ve bu durum pek çok araştırmacı tarafından da tespit edilmiştir (Davis ve Rimm, 2004; Delisle, 2006; Webb vd, 2006; 2007). Bunlar dışında yine üstün yetenekli çocukların sahip oldukları merak, duyarlılıklar, idealistlik ve yaşlarına göre ileri olan beceri düzeyleri, onların güçlü yönleriyken, bu güçlü yönler aynı zamanda onları diğerlerinden farklı ve uyumsuz gösteren, ailelerini de zaman zaman sıkıntıya sokan özelliklerden olabilmektedir. (Delisle, 2006; Walker, 2002; Webb vd, 2006). Üstün yetenekli çocukların aileleri ise, çocuklarını etkileyen gelişimsel konular hakkında bilgi sahibi olmadıkları için çocuklarının davranışlarına karşı nasıl tepki vereceklerini bilememekte ve çocuklarının sergilediği davranışları yanlış yorumlayabilmektedirler (Solow, 1995). Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıkıldığında, deney grubundaki ailelerin SENG Modeli Aile Eğitimi uygulamaları içerisinde üstün yetenekli çocuklarda görülen tipik sosyal-duygusal gelişim özellikleri ve üstün yetenekli çocukların yaşama ihtimalleri olan psikolojik risklerle ilgili kazandıkları bilgi ve

beceriler sayesinde eğitim öncesinde ruhsal uyumsuzluk olarak gördükleri durumları eğitim sonrasında daha nesnel değerlendirmeye başladıkları söylenebilir. Yani aileler, daha önce çocuklarında sosyal-duygusal problem veya ruhsal bir uyumsuzluk olarak algıladıkları durumların üstün yetenekli olarak tanımlanabilecek grup için belli noktalarda tipik davranışlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini farketmişlerdir.

Çalışmanın sonunda eğitim alan aile grubunun çocuklarının ruhsal uyumlarında ortaya çıkan olumlu anlamdaki farklılığın nedeniyle ilgili bir başka konu, öncelikle modelin oluşturulma amacı ve içeriğindeki konulardır. SENG Modeli Aile Eğitimi Programı'nın yaratıcıları olan Webb, Gore, Amend ve Devries'in (2007) programın amacına ilişkin tanımları, konu hakkında daha ayrıntılı bilgi verebilecektir: "Programın temel amacı anne babaların çocuklarının ilk ve en önemli öğretmenleri olduğu fikrinden yola çıkarak, üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal ihtiyaçlarını anlamak ve bunları ailelere yönelik oluşturulan bir program vasıtasıyla karşılayabilmektir. Tüm oturumların odağında, üstün yetenekli çocuklardaki duygusal ve davranışsal sorunları önlemeye yönelik olarak anne babaların pozitif gelişiminin sağlanması yer almaktadır" (Webb ve ark., 2007: 6).

Görüldüğü gibi SENG Modeli'nin ailelere aktarmaya çalıştığı konuların odağında üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişim özellikleri ve bu gelişim alanının desteklenmesiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimleriyle ilgili bilgilerin yoğun olarak verildiği bir aile eğitimi programı'nın ailelerde çocuklarındaki ruhsal uyuma yönelik olumlu bir bakış açısı ortaya koyması, SENG Modeli'nin bu araştırma için kültürümüze uyarlanmış halinin amacına hizmet etmekte olduğunu göstermektedir. SENG Modeli'nin üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimleri hakkında ailelere bilgi ve beceri edinme fırsatı sağladığı ve bu alanda olumlu değişimlere yol açtığı, konu hakkında araştırma yapan çeşitli araştırmacıların bulgularında da görülebilmektedir (Adler, 2006; Raymond ve ark. 2010). Eriş ve diğerlerinin (2008) çalışmalarında da belirtildiği gibi Türkiye'de aileler üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili ihtiyaçlarını karşılayan eğitimler alma ile güncel ve yoğun bilgi ve beceriler edinme konusundaki isteklerini açıkça ortaya koymaktadırlar. Özellikle üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimleri ve olası sosyal-duygusal risk durumları hakkında derinlemesine bilgi edindikleri programlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç göz önüne alındığında SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Modelinin Türkiye'deki ilk uyarlama çalışmasında olumlu sonuçlar elde edilmiş olması durumu daha kolay anlaşılabilir.

Yukarıdaki sonuçlar özetlenecek olursa SENG Modeli'nin bu araştırmada ruhsal uyum puanlarındaki olumlu gelişmeyi ortaya çıkarmasının ardında yatan etkenlerden ilkinin, programın çocuklardaki değişimle ilgili etkisinin ailelerin görüşlerine dayalı olarak ölçülmesi sebebiyle eğitim vasıtasıyla farkındalığı artan ailelerin çocuklarına da daha farklı ve olumlu yönden bakabilmiş olmaları, ikincisinin ise programın zaten içeriği itibarıyla ailelere üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleyici bilgi ve beceriler kazandırmayı amaç edinen bir yapıya sahip olması olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada deney grubundaki ailelerin çocuklarının ailelerinden aldıklarını düşündükleri sosyal destekle ilgili uygulanan program sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya çıkmamıştır. Bu araştırmada sadece çocukların ailelerinden aldıkları sosyal destekte öntest ve sontest arasında bir değişim olup olmadığı incelenmesine karşın ölçeğin bütünlüğünü bozmamak adına tüm alt boyutların sonuçları sunulmuştur. Araştırmanın asıl konusu olan aileden alınan sosyal destek açısından SENG Modelinin uygulandığı ailelerin çocuklarında istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya çıkmamış olmasının sebebi düşünüldüğünde, akla uygulanan programın aktif katılımcılarının çocuklar değil, ebeveynlerinin olması gelmektedir. Tüm uygulamalara katılan, bilgi ve beceri edinmek için aktif şekilde oturumları takip eden kişiler ebeveynler olduğu ve çocuklar üzerinde aktif olarak araştırmacı tarafından hiçbir uygulama yapılmadığı için programın etkisi çocuklar üzerinde ilgili alt boyut açısından doğrudan görülmemiştir şeklinde düşünülmüştür. Anne veya babaya yapılan müdahalenin, çocuklar üzerindeki etkilerinin görülebilmesi için daha uzun süreli uygulamalar, daha sık gözlem ve ölçümler, çocuğun da katılımcı olduğu ortak şekilde yapılan ev ödevleri tarzında müdahaleler

gerekiyor olabilir. Diğer bir deyişle bilişsel ve duyuşsal düzeyde ortaya çıkan değişimlerin davranışsal düzeyde de görülebilmesi için zamana ve ek uygulamalara ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; üstün yeteneklilerin ailelerine yönelik uygulanan aile eğitimi programlarının aileye bilgi ve beceri kazandırılmasında, çocuklarının sosyal-duygusal ve ruhsal uyumu hakkında bilinç geliştirmede ve aileye destek sağlanmasında çeşitli faydaları olduğu görülmektedir. Yapılan analizler sonucunda SENG Model'inin üstün yetenekli çocukların ruhsal uyumlarını ailelerinin bakış açısını değiştirmek yoluyla desteklemede etkili olduğu görülmüştür. Normal gelişen çocuklarda olduğu gibi üstün yeteneklilerin eğitiminde de anne babaların öneminin çok fazla olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte bu özel aile grubunun ihtiyaçlarını anlayan ve bunları gidermeye uğraşan çalışmaların ihtiyacın çokluğuna zıt şekilde çok az olduğu da ortadadır. Bu çalışmada bu ihtiyaçları karşılayabilecek bir aile eğitimi programı'nın kültürümüze kazandırılması sağlanarak bu alandaki boşluk giderilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma sonucunda geliştirilebilecek önerilerin başında yabancı kaynaklardan uyarlanan programların etkili olduğu veya olamadığı noktaların çalışmalar sonlandırıldıktan sonra derinlemesine incelenerek elde edilen sonuçların yerli kaynakların geliştirilmesinde kullanılmasının gerekliliğidir. Bu çalışmada ABD'de geliştirilmiş Seng Aile Eğitimi Modeli Türk kültüründe uygulanırken çoğunlukla kültürümüze de uygulanabilecek bir program olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kültürümüze özgü hazırlanmış ve ihtiyaç analizi yapılarak geliştirilmiş aile eğitimi programlarının etkisinin daha da fazla olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada aile eğitimi programına devam eden ailelerin çocuklarında ailelerinden aldıklarını düşündükleri sosyal desteğe ilişkin çalışma sonunda bir farklılık oluşmadığı görülmüştür. Bu konu ailelerin çocuklarının da sürece dâhil edilmesi gerektiğini akla getirmektedir. Bu noktada bu bulguyu dayanak alarak geliştirilebilecek bir başka öneri aile eğitimi programlarına katılan ailelerin çocuklarının anne babalarıyla eş zamanlı olarak veya birbirini takip edecek şekilde kendilerini tanımaları, anlamaları ve kabul etmelerine yönelik bir başka eğitim programını sürdürmeleri olacaktır. Bu sayede anne baba ve çocuklar bir bütünlük içinde ele alınmış olacak ve programların olası etkileri artırılabilecektir. Bunun gerçekleştirilmesinin zor olduğu durumlarda ise aileye verilen rehberliğin içine evde çocuklarla birlikte gerçekleştirilecek aktivitelerin eklenmesi, üstün yetenekli çocuğu da sürece dâhil edeceğinden programların pratikteki faydalarını artıracaktır.

Bu çalışmada 3., 4. ve 5. sınıf üstün yetenekli çocukların aileleri ile çalışılmıştır. Fakat üstün yeteneklilik aslında kendini çok daha küçük yaşlardan itibaren ortaya koymaktadır. Türkiye'de okul öncesi çağıdaki üstün yeteneklilik potansiyeli taşıyan çocuğa sahip ailelerin alabileceği eğitim programları ise oldukça sınırlıdır. Aynı şekilde çocuğu üstün yetenekli olarak tanılanmış ve yaş itibarıyla ergenlik dönemini yaşamakta olan çocukların aileleri de hem ergenliğin getirdiği tipik mücadeleler hem de üstün yetenekli olmanın farklılıklarıyla yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Bu noktadan yola çıktığımızda farklı yaş gruplarını ve farklı ihtiyaçları hedefleyen aile eğitimi gruplarının üstün yetenekli çocuklara ve ailelerine çok faydalı olacağı ortadadır.

Bu araştırma sonucunda da ortaya çıktığı üzere ailelere derin ve çevreden ulaşamadıkları tarzda bilgi ve becerileri, uygun yöntemlerle sunan programlara çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Orta ve uzun vadede aile eğitimi gruplarının pek çok sorunu ortaya çıkmadan önleyebilme ve anne babalara oluşan sorunlarla daha iyi baş etmelerinde yardımcı olma gibi faydalarını artırabilmek için yaygınlıklarının ve ulaşılabilirliklerinin artırılması ülkemiz için üstün yetenekli çocuklar ve aileleriyle ilgili politikaların oluşturulmasında yer alacak amaçlar arasında yer almalıdır.

Kaynakça

- Adler, D.A. (2006). *The effects of participating in support groups focusing on parenting gifted children*. Unpublished doctoral thesis, Kent State University College and Graduate School of Education, Health and Human Services, USA.
- Akarsu, F. (2001). *Üstün yetenekli çocuklar: Aileleri ve sorunları*. İstanbul: Eduser Yayınları.
- Applebaum, A.S. (1998). *Learning to parent the gifted child: Development of a model parenting program to prevent underachievement and other related emotional difficulties in gifted children*. Unpublished doctoral thesis, Widener University, USA.
- Ataman, A. (2004). *Üstün zekâlı ve üstün özel yetenekli çocuklar*. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Yay. Haz.). *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi içinde*. İstanbul.
- Balcı, A. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntemler, teknikler, ilkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Conroy, E.H. (1987). Primary prevention for gifted students: A parent education group. *Elementary School Guidance and Counseling*, 22, 110-116.
- Davaslıgil, Ü. (2004). *Üstün zekâlı çocukların eğitimi*. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Yay. Haz.). *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Kitabı içinde*, İstanbul.
- Davis, G.A. & Rimm, S.B. (2004). *Education of the gifted and talented*. Boston: Allyn and Bacon.
- Davis-Simons, J.M. (1995). *The effects of parenting workshops on the attitudes and reported behaviors of parents of gifted black and latino primary grade students*. Unpublished doctoral thesis, Columbia University Teachers College.
- Delisle, J. (2006). *Üstün yetenekli çocuklara ebeveynlik*. İstanbul: Referans Çeviri Hizmetleri ve Yayıncılık Ltd.
- DeVries, A. & Webb, J.T. (2007). *Gifted parent groups: The Seng Model*. Scottsdale, Arizona: Great Potential Press.
- Eriş, B., Seyfi, R. & Hanoz, S. (2008). Perceptions of parents with gifted children about gifted education in Turkey. *Gifted and Talented International*, 23-24 (2-1), 55-65.
- Fornia, G.L. & Frame, M.W. (2001). The social and emotional needs of gifted children: Implications for family counseling. *Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 9, 384-390.
- Gökler, I. (2007). *Çocuk ve ergenler için sosyal destek değerlendirme ölçeği Türkçe formunun uyarılama çalışması: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği*. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14 (2), 90-99.
- Gökler, I. (2008). *Sistem yaklaşımı ve sosyal-ekolojik yaklaşım çerçevesinde oluşturulan kavramsal model temelinde kronik hastalığı olan çocuklar ve ailelerinde psikolojik uyumun yordanması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gökler, B. & Öktem, F. (1985). Bir gecekondulu ilkokulu öğrencilerinde ruhsal uyum taraması. *Toplum ve Hekim*, 36, 24-27.
- Hertzog, N.B. & Bennett, T. (2004). In whose eyes? Parents' perspectives on the learning needs of their gifted children. *Roepers Review*, 26, 96-104.
- Kurtulmuş, Z. (2010). *Bilim ve sanat merkezine devam eden üstün yetenekli çocukların ailelerine verilen bilgisayar temelli eğitimin aile bireylerinin aile ilişkilerini algulamalarına ve çocukların mükemmeliyetçilik düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- MEB (2013). *Milli Eğitim Bakanlığı 2013-2017 Türkiye üstün yeteneklilerin eğitimi ve uygulama strateji planı* (s. 10, 12).

- Metin, N. Bencik, S., Yılmaz, G. & Çalışandemir, F. (2007). *Gifted and talented children in Turkey: A chronological review of the literature*. E. Polyzoï & C. F. Klassen (Yay. Haz.). World Council of Gifted and Talented Children World Conference, Warwick, England.
- Moon, S.M., Kelly, K.R. & Feldhusen, J.F. (1997). Specialized counseling services for gifted youth and their families: A needs assessment. *Gifted Child Quarterly*, 41, 16-25.
- Morawska, A. & Sanders, M. (2009). Parenting gifted and talented children: Conceptual and empirical foundations. *Gifted Child Quarterly*, 53 (3), 163-173.
- Porter, L. (2005). *Gifted young children: A guide for teachers and parents*. Australia: Allen & Unwin.
- Raymond, C., Christopher, M. & Wilson, H.B. (2010). Seng parent groups: Surveys says. State Gifted Conference.
- Shaughnessy, M.F. & Neely, R. (1987). Parenting the prodigies: What if your child is highly verbal or mathematically precocious? *Creative Child and Adult Quarterly*, 12, 7-20.
- Silverman, L.K. (1993). Counseling families. L. K. Silverman (Yay. Haz.). *Counseling the Gifted and Talented* içinde (ss. 151-178). Denver, CO: Love.
- Solow, R.E. (1995). Parents' reasoning about the social and emotional development of their intellectually gifted children. *Roepers Review*, 18, 142-146.
- Sunal, Ş. (2002). *Okulöncesi dönem işitme engelli çocukların ruhsal uyum düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Walker, S.Y. (2002). *The survival guide for parents of gifted kids: How to understand, live with and stick up for your gifted child*. Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing.
- Webb, J.T., Gore, J.L., Amend, E.R. & DeVries, A. (2007). *A parent's guide to gifted children*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
- Webb, J.T., Meckstroth, E.A. & Tolan, S.S. (2006). *Guiding the gifted child: A practical source for parents and teachers*. Columbus, OH: Great Potential Press.